

OIKEUSMINISTERIÖLLE

Oikeusministeriö on pyytänyt minulta lausuntoa työryhmän mietinnöstä ”Sananvapausrikokset, vainoaminen ja viestintärauhan rikkominen” (Oikeusministeriö, Mietintöjä ja lausuntoja, 24/2012). Lausun kunnioittavasti seuraavaa.

1. Yleistä

Mietinnössä käsitellään rikosoikeuden näkökulmasta kolmea lähtökohtaisesti hyvin erilaista rikostyyppiä: sananvapausrikoksia, vainoamista ja viestintärauhan rikkomista. Rikoslakiin ehdotettavien muutosten perustelut nojautuvat siten erilaisiin lähtökohtiin. Sananvapausrikoksissa muutostarve kumpuaa Euroopan ihmisoikeussopimuksen (EIS) ja sitä tulkitsevan Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen (EIT) ratkaisukäytännöstä. Kyse on yksinkertaistaen siitä, että mietinnössä esitetyllä tavalla suomalainen rikosoikeudellinen sääntely näyttäisi rajanneen liian paljon tiedotusvälineiden oikeutta paljastaa ja käsitellä yksityiselämän piirin kuuluvia seikkoja. Vainoamista koskevan menettelyn säätäminen rangaistavaksi perustuu puolestaan kansainväliseen kriminalisointivelvoitteeseen. Työryhmän näkemyksen mukaan nykyisin voimassa oleva rikoslaki ei ulota rangaistusvastuuta aivan niin laajalle kuin yleissopimuksessa asetettu kriminalisointivelvoite edellyttäisi. Viestintärauhan rikkominen pohjautuu selkeimmin kansallisen sääntelyn erityistarpeisiin. Tavoitteena on yhtäältä nykyaikaistaa rikoslakia siten, että siinä otetaan aikaisempaa paremmin huomioon modernin viestintäteknologian keinoin toiselle häiriötä aiheuttava viestintä ja toisaalta systematisoida kotirauhan rikkomista koskeva tunnusmerkistö johdonmukaiseksi kokonaisuudeksi.

Kolmen erilaisen rikostyyppin arviointi samassa mietinnössä on johtanut siihen, että rangaistavuuden alaan tehtävien muutosten perusteita ei käsitellä kaikilta osin yhtä perusteellisesti. Tähän näyttäisi vaikuttaneen myös se tosiasia, että osa muutoksista saattaa olla rikosoikeudellisesti vaivattomammin perusteltavissa kuin johonkin toiseen säännökseen ehdotettavat muutokset. Niinpä pidän ymmärrettävänä, että sananvapauden, kunnian ja yksityiselämän suojan väliset kysymykset ovat vie-neet mietinnössä eniten tilaa. Työryhmä on nähnyt poikkeuksellisen runsaasti vaivaa sen perustele-miseksi, miksi kunnialoukkauksen ja yksityiselämää loukkaavaa tiedon välittämistä koskevaa ran-gaistavuuden alaa kavennetaan ja rangaistusasteikkoa muutetaan. Sananvapauden, kunnian ja yksi-tyyselämän suojan tasapainon etsiminen ja punnitseminen edellyttävät huolellista harkintaa niin lainsäädäntöä muuttaessa kuin lakia sovellettaessa. Voidaan jopa väittää, että juuri näissä rikos-tyypeissä rikosoikeusjärjestelmä ja rikoslainsäätäjä joutuvat hyvin vaativan tehtävän eteen. Miten

pitäisi tulkita EIT:n massiivista oikeuskäytäntöä ja pystyä lukemaan myös tiettyjä hiljaisia signaaleja tulevasta kehityksestä?

Rangaistavuuden alaan tehtävien muutosten puolesta ja vastaan puhuvien seikkojen arviointi ei ole mielestäni täysin yhteismitallista. Katson, että yhteismitattomuus ei ole ongelma, koska tarkasteltavana olevien rikostyyppien erityispiirteet johtavat väistämättä eriytyvään arviointiin. Tietynlaista yhteismitattomuutta kompensoi myös se, että ehdotettujen säännösten yksityiskohtaiset perustelut antavat monenlaisia tulkinta-argumentteja lainsoveltamisen tueksi. Kiinnitän jatkossa huomiota muutamiin yksityiskohtaisissa perusteluissa esitettyihin kannanottoihin.

2. Viestintärauhan rikkominen

Työryhmä ehdottaa RL 24 luvun 1a §:ään uutta tunnusmerkistöä ”viestintärauhan rikkominen”. Perusteluissa käsitellään kyseisen tunnusmerkistön suhdetta muihin rikostunnusmerkistöihin (s. 118). Oletetaan, että viestintärauhan rikkomisen tunnusmerkistön täyttää myös laittoman uhkauksen tunnusmerkistön. Tällöin menettely saattaisi täyttää myös uuden ehdotetun vainoamisen tunnusmerkistön. Nähdäkseni tämä seikka olisi perusteltua mainita perusteluissa.

Minulle jää kuitenkin jossain määrin epäselväksi, mitä mietinnössä tarkoitetaan virkkeellä (s. 118) ”jos taas viestit loukkaavat vastaanottajansa kunniaa tai sisältävät uhkauksia, viestit voivat sisältönsä perusteella tulla arvioitavaksi kunnianloukkausta tai laitonta uhkausta koskevien säännösten näkökulmasta. Tällöin sovelletaan yleisiä lainkonkurrenssia koskevia periaatteita”. Onko tarkoituksena, että lainkäyttäjälle ei anneta tätä konkreettisempaa tulkintatukea lainkonkurrenssiongelman ratkaisemiseen? Viitatus yleiset lainkonkurrenssia koskevat periaatteet ovat tunnetusti varsin ylimalkaisia, jolloin ainakin säännösten voimaantulon jälkeen alkuvaiheessa voi syntyä epäyhtenäistä tulkintakäytäntöä. Pitäisin toivottavana, että tätä lainkonkurrenssia koskevaa problematiikkaa voitaisiin avata hieman laajemmin (ks. myös s. 136 perustelut). Onko siis ajateltavissa, että viestien ollessa riittävän uhkaavia sovelletaan sekä laitonta uhkausta että viestintärauhan rikkomista koskevaa tunnusmerkistöä? Säännösten pohjalla olevat oikeushyvät eivät ainakaan perustelujen mukaan näyttäisi olevan täysin identtiset, joten lienee ajateltavissa, että tällaisissa tilanteissa sovellettaisiin kumpaakin rikossäännöstä.

3. Yksityiselämää loukkaava tiedon välittäminen ja kunnianloukkaus

Pidän asianmukaisena, että EIT:n ratkaisukäytännössä syntyneet tulkintalinjat pyritään kirjoittamaan laillisuusperiaatteen vaatimalla tavalla tunnusmerkistöjen sisälle. Muut vaihtoehdot eli vastuuvapauden kanavoiminen oikeudettomuus-käsitettä tulkitsemalla tai kirjaamattoman vastuuvapausperusteen hyväksyminen eivät ole omiaan edesauttamaan ennakoitavan ratkaisukäytännön muodostumista. Kunnianloukkaukseen ja erityisesti yksityiselämää loukkaavaa tiedon välittämistä koskevaan tunnusmerkistöön on jo lähtökohtaisesti sisäänrakennettu normaalia rikosoikeudellista laintulkintaa vaikeampi ratkaisutoiminnan rakenne-elementti eli kahden perusoikeuden välisen jännitteen purkaminen *punninnalla*.

Yksityiselämää loukkaavan tiedon välittämistä koskevaan tunnusmerkistöön ehdotetaan uutta 3 momenttia, jossa kuvattaisiin rajoitussäännöksen soveltamisessa hyödynnettävät punnintakriteerit. Perustelujen (s. 124) mukaan ”rajoitussäännöksen soveltaminen edellyttää, että ilmaisu on esitetty yleiseltä kannalta merkittävän asian käsittelemiseksi. Artikkelin tai kuvan tulee muodostaa jonkinlainen kontribuutio yleiseltä kannalta merkittävän asian käsittelemiseksi eikä pelkästään tyydyttää jonkin lukijakunnan uteliaisuutta. Asialta ei kuitenkaan edellytetä nimenomaan yhteiskunnallista merkittävyyttä. Muutkin kuin yhteiskunnallisesti merkittävät asiat voivat olla yleiseltä kannalta merkittäviä. Pelkkä tietyn lukijakunnan viihdyttäminen ei siis toisaalta edellytystä kuitenkaan täytä”.

Lausuma jättää mielestäni avoimeksi sen, milloin ilmaisut liittyvät ”yleiseltä kannalta merkittävän asian käsittelemiseen”. Milloin tällaiselta asialta ei edellytetä yhteiskunnallista merkittävyyttä? Onko kyse moraalisesti merkityksellisistä asioista, taloudellisesti merkityksellisistä asioista vai mahdollisesti uskomusjärjestelmien näkökulmasta merkityksellisistä asioista? Ymmärrän vaatimuksen, jonka mukaan asialla pitää olla yleisempää kiinnostavuutta, koska yksittäisten ihmisten subjektiiviset kiinnostuksen kohteet eivät voi määritellä ratkaisevasti punnintaa. Sen sijaan pitäisin toivottavana, että perusteluissa pyrittäisiin avaamaan vielä konkreettisemmin yleiseltä kannalta merkittävän asian käsittelemistä. Näkemykseni mukaan moraalilla, taloudellisilla ja uskomusjärjestelmää koskevilla merkityksellisillä asioilla on aina *yhteiskunnallinen* liittymäkohta, jos asioita arvostellaan yleiseltä kannalta. Onko perusteluissa tarkoitettu yhteiskunnallisella merkittävyydellä nimenomaan *yhteiskunnallista päätöksentekoa* eli poliittisen järjestelmän instituutioita koskevia asioita?

Esittämäni huomiot koskevat yhtäläisesti kunnianloukkauksen tunnusmerkistön 4 momenttiin ehdotettua rajoitussäännöstä, jossa todetaan tulkinnassa voitavan nojautua yksityiselämää loukkaavan tiedon välittämistä koskevan tunnusmerkistön perusteluihin.

4. Vainoaminen

Työryhmä ehdottaa RL 25 luvun 7a §:ään uutta tunnusmerkistöä ”vainoaminen”. Tekotapoina olisivat uhkaaminen, seuraaminen, tarkkaileminen, yhteydenottaminen ja muu niihin rinnastettava tapa. Mietinnön mukaan (s. 134) viimeksi mainittu tekotapa ”on tarpeellinen ottaen huomioon yhtäältä sen, että vainoamisteot voivat olla varsin monentyyppisiä ja toisaalta tekniikan kehittymisen, joka voi merkitä uusia vainoamisen toteuttamistapoja. Muiden kuin tunnusmerkistössä nimenomaisesti mainittujen tekotapojen tulee kuitenkin olla nimenomaisesti mainittuihin rinnastuvia”.

Suhtaudun varauksellisesti siihen, että tekotapoihin luetaan tunnusmerkistössä kuvattujen yksilöityjen tekotapojen lisäksi muu niihin rinnastettava tapa. Kyse on mielestäni lähtökohtaisesti laillisuusperiaatteen näkökulmasta ennakoitavuutta heikentävästä tekotapakuvauksessa. Tässä tapauksessa näyttäisi olevan kuitenkin riittävän painavia perusteita tällaiselle laajennukselle. Tämä johtuu osittain siitä, että ehdotetun teon kuvauksen mukaan rangaistavaa on ”tai muuten näihin rinnastettavalla tavalla vainoaa toista”. Vainoamis-termin käyttö tässä yhteydessä ja näin kielellisesti muotoiltuna kytkee menettelyn relevanteissa suhteissa riittävän tiukasti muihin yksilöityihin teko-verbeihin.

Rikosnimikkeeksi on ehdotettu vainoamista. Tämä on varmasti riittävän neutraali nimeke. Käytännössä perusteluissa kuvataan ansiokkaasti sitä, miten tällainen toiminta toistuvasti esiintyessään on omiaan aiheuttamaan vainotulle pelkoa ja ahdistusta. Ehkä tässä yhteydessä voitaisiin puhua vainoaminen synonyyminä *piinaamisesta*. Tekijän menettely on omiaan aiheuttamaan paitsi pelkoa ja ahdistusta myös piinaa. Tekijät paitsi vainoavat myös piinaavat teon kohteeksi joutuvia.

Perusteluissa otetaan kantaa jälkeen konkurrenssikysymyksiin (s. 136): ”Jos vainoamisen toteuttavassa menettelyssä on samalla toteutettu muun rikoksen edellytykset, menettelyä arvioidaan yleisten lainkonkurrenssia koskevien periaatteiden nojalla. Jos vainoaja syyllistyy erityisen vakavaan laittomaan uhkaukseen esimerkiksi ampuma-aseella uhaten, on perusteltua tuomita erikseen laittomasta uhkauksesta, kun taas toisen tyyppisissä laittomissa uhkauksissa saattaa olla riittävää tuomita henkilö vainoamisesta. Lähestymiskiellon rikkomisesta on syytä yleensä tuomita erikseen, sillä tuo rikos kohdistuu myös oikeudenhoitoon. Myös esimerkiksi salakatselusta voi olla perusteltua tuomi-

ta erikseen. Jos vainoamista on toteutettu häiriösoitoin tai -viestein, on yleensä tarpeen tuomita vain vainoamisesta.”

Olen edellä jaksossa 2. kiinnittänyt huomiota viestintärauhan rikkomista koskevien konkurrenssiperustelujen sisältöön. Miksi häiriösoittojen ja -viestien tilanteessa tuomittaisiin ainoastaan vainoamisesta? Eikö vainoamisella ja viestintärauhan rikkomisella ole jossain määrin erilaiset suojeleobjektit? Jos hyväksytään sivulla 136 esitetyt perustelut, niin ne ovat mielestäni jossain määrin ristiriidassa sivulla 118 laittomasta uhkauksesta lausuttujen perustelujen kanssa.

Kiinnitän huomiota myös ampuma-aseella uhkaamista koskevaan esimerkkiin. Onko tarkoitus, että tällaisessa tilanteessa tuomitaan erikseen sekä laittomasta uhkauksesta että vainoamisesta? Vainoamiskriminalisoinnin tarpeellisuutta arvioitaessa on nimenomaan korostettu, että yhtenä perusteena on laittoman uhkauksen rangaistavuuden alan riittämättömyys. Vainoamisessa on kyse sellaisen toiminnan kriminalisoinnista, joka ei vielä kaikilta osin täyttäisi laittoman uhkauksen tunnusmerkistöä. Käsitkseni mukaan vainoamisen ja laittoman uhkauksen taustalla oleva oikeushyvä on käytännössä lähes identtinen. Näin ollen saattaisi olla perusteltua tuomita vain jommastakummasta rikoksesta, kun kyse on riittävän vakavasta laittomasta uhkauksesta.

Turussa, 23.5.2012

Jussi Tapani

Rikosoikeuden professori, Turun yliopisto